

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЯДЕРНОЇ ЕНЕРГІЇ

С. В. Горьєва,

Національна академія державного управління при Президентові України

У статті представлено теоретико-методологічний аналіз правового механізму державного регулювання у сфері використання ядерної енергії.

Обґрунтовано, що в основі державного регулювання у сфері використання ядерної енергії є процес цілеспрямованого державного впливу, а саме: організуючі, регулюючі та контролюючі дії органу, що забезпечує ядерну та радіаційну безпеку. Пропонується вдосконалення й імплементація правового механізму державного регулювання у сфері використання ядерної енергії в Україні співвідносно до підходів Європейського Союзу (ЄС) та Міжнародного агентства з ядерної енергії (МАГАТЕ). Окреслено проблеми та питання подальших наукових розвідок.

Ключові слова: державне регулювання; правовий механізм; ядерна енергія.

LEGAL MECHANISM OF STATE REGULATION IN THE FIELD OF NUCLEAR ENERGY USE

S. V. Horieva,

National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

The article presents a theoretical and methodological analysis of the legal mechanism of state regulation in the field of nuclear energy use.

It is substantiated that the basis of state regulation in the field of the use of nuclear energy is the process of purposeful state influence, namely: organizing, regulating and controlling actions of the body ensuring nuclear and radiation safety. Improvement and implementation of the legal mechanism of state regulation in the field of nuclear energy use in Ukraine is proposed, the approaches of the European Union (EU) and the International Nuclear Energy Agency (IAEA) are correlated. Problems and questions of further scientific research are outlined.

Keywords: state regulation; legal mechanism; nuclear energy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Темпи реформ, що здійснюються в Україні, впливають на всі інституції держави через системні зміни в механізмах державного регулювання. За обсягом та змістом механізми державного регулювання приводять до глибоких суспільних трансформацій, які дають підстави стверджувати про те, що Україна переживає новий етап якісних перетворень, які здатні продукувати інші соціальні практики, зокрема й у сфері використання ядерної енергії. Відповідальність за успішну реалізацію цих реформ посилюється тим, що вони відбуваються на тлі очевидної кризи світового порядку, системних внутрішніх і зовнішніх викликів – необхідності протистояти гібридним терористичним загрозам територіальній цілісності й суверенітету держави, економічній і техногенній діяльності суспільства, у процесі якої відбувається дисгармонія з природою, що призводить до орієнтації на прибуткову господарську діяльність та порушує природний перебіг суспільного розвитку. В окресле-

них умовах розвиток ядерної галузі неможливий без ефективного застосування методів державного регулювання, які повною мірою враховують її особливості та специфіку, що комплексно і своєчасно забезпечуватиме ядерну й радіаційну безпеку.

У зв'язку з цим чинна нормативна база, що являє собою ієрархічну систему правових норм, набуває пріоритетне значення для розвитку правового механізму державного регулювання безпечового використання ядерної енергії в країні.

Тож науковий пошук наявних шляхів удосконалення, а також концептуалізації та імплементації нових для України механізмів державного регулювання у сфері використання ядерної енергії, співвідносних із підходами Європейського Союзу (ЄС) та Міжнародного агентства з ядерної енергії (МАГАТЕ), набувають особливої актуальності та значущості. Особливе місце в цьому процесі займає правовий механізм державного регулювання у сфері використання ядерної енергії.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше час-

тин загальної проблеми. Слід зазначити, що питання, пов'язані з дослідженням механізмів управління, протягом останніх десятиліть перебувають у сфері наукових інтересів багатьох учених, таких як В. Авер'янов, Г. Атаманчук, В. Афанасьєв, В. Бакуменко, Є. Григоніс, Л. Григорян, Н. Єсипчук, В. Князєв, М. Корецький, О. Коротич, М. Круглов, П. Надолішній, Н. Нижник, О. Оболенський, Г. Одинцова, Ю. Тихомиров, Л. Юзьков та ряду інших науковців. Однак, незважаючи на вживаність означеної дефініції, підходи, зміст та структура трактується по-різному: спостерігається як ототожнення з механізмом держави, господарським чи економічним механізмом, так і протиставлення сутності поняття (Рудницька, Сидорчук, Стельмах, 2005).

Значний внесок до розробки окремих правових аспектів проблеми, що досліджується, зробили вчені-юристи, зокрема: Г. Балюк вивчала формування та становлення ядерного права в Україні та концептуально-правові «реформи» у сфері екології в Україні й сучасні виклики (Балюк, 2000); С. Єршова – правове регулювання господарських зв'язків (відносин) атомних електростанцій України (Єршова, 2000); С. Плачкова – державне регулювання ядерної та радіаційної безпеки в Україні (Плачкова, 2003, с. 270–276).

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що державне регулювання у сфері використання ядерної енергії досліджувалось частково, під різними науковими точками зору. Наприклад, І. Кринична вивчала пріоритетні напрями вдосконалення державного управління процесами поводження з радіоактивними відходами у Дніпропетровському регіоні (Кринична, 2013, с. 119–122); Д. Бобро досліджував урахування проєктних загроз у розбудові державної системи захисту критичної інфраструктури; соціальних аспектів енергетичної політики та енергетичної безпеки України (Бобро, 2017, с. 42–51); І. Кринична, Т. Чекмарьова аналізували ефективність застосування спеціальних методів державного управління захистом населення в радіаційно небезпечних ситуаціях (Кринична, Чекмарьова, 2015, с. 121–130).

Проте проблема аналізу теоретико-методологічних засад правового механізму державного регулювання у сфері використання ядерної енергії, а також особливостей та визначення факторів, що сприяють підвищенню ефективності процесу цілеспрямованого державного впливу у цій сфері, залишається невирішеною, що актуалізує це дослідження.

Формулювання цілей (мети) статті. Мета статті полягає в аналізі теоретико-методологіч-

них засад правового механізму державного регулювання безпекового використання ядерної енергії та визначення факторів, що сприяють підвищенню ефективності процесу цілеспрямованого державного впливу в цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Механізми державного регулювання є своєрідним інструментарієм державної влади. Як відомо, за допомогою механізмів державного регулювання приймаються політичні рішення, що знаходять своє відображення в законах, концепціях, стратегіях та інших керівних документах, зокрема і з питань регулювання у сфері використання ядерної енергії, трансформуючись у відповідні програми, проєкти, плани, бюджети тощо.

Ю. Тихомиров зазначає, що державне регулювання як різновид соціального управління проявляється в установленні державою загальних правил поведінки (діяльності) учасників суспільних відносин та їх коригування відповідно до умов, що змінюються (Тихомиров, 1998). Сферою впливу державного управління є вся сукупність державно-управлінських процесів, яка полягає у свідомій і цілеспрямованій послідовній діяльності, пов'язаній із реалізацією державно-владних повноважень суб'єктами державного управління, унаслідок чого відбувається зміна суспільних станів, подій і явищ (Бакуменко, Надолішній, Іжа, Арабаджи, 2009). О. Лукашов, Л. Приходченко визначають більш вузько механізми регулювання як засіб керівного впливу на організаційно невідпорядковані виконавчому органу об'єкти, включаючи також інші виконавчі органи (Лукашов, 2017, с. 74–83); Р. Рудницька та О. Федорчак визначають як цілеспрямовану діяльність уповноважених державних органів, їх посадових осіб та окремих недержавних утворень, що полягає у здійсненні комплексних заходів, спрямованих на практичну реалізацію державної політики (Рудницька, Сидорчук, Стельмах, 2005; Федорчак, 2008).

Аналізуючи наведені визначення механізмів державного регулювання, слід констатувати, що в цілому суперечностей під час розгляду питань державного регулювання немає. Це пояснюється тим, що автори використовують різноманітні підходи до дослідження державного регулювання в площині власних бачень.

В. Бакуменко визначає державно-управлінський вплив як дії органів державної влади та управління як суб'єктів державно-управлінських відносин щодо реалізації державного управлін-

ня, прийняття та здійснення державно-управлінських рішень (Енциклопедія державного управління, 2011; Бакуменко, Надолішній, Іжа, Арабаджи, 2009).

Як відомо, у державному регулюванні розвитку середовища переважає використання методів непрямого управлінського впливу, а саме: заохочувальний та стимулюючий (Інструменти та механізми, 2018). Водночас застосування прямих методів впливу – нормативно-правових та адміністративних – є значущими та необхідними в державному регулюванні (Державне управління в Україні, 2002).

Аналізуючи наведені поняття та досліджуючи сферу використання ядерної енергії з точки зору державного регулювання, на нашу думку, до сфер впливу державного регулювання у сфері використання ядерної енергії належать: структурна оптимізація, контроль, забезпечення ядерної та радіаційної безпеки, пріоритет безпеки, інституційна оптимізація, створення нормативно-правової бази, формування й реалізація державної політики; справляння адміністративно-розпорядчого впливу, заснованого на регламентованих, точних розпорядженнях, наказах, постановах, рекомендаціях, нормуванні тощо.

На нашу думку, державне регулювання у сфері використання ядерної енергії можна визначити як підтримуючу та регулюючу діяльність держави, що реалізується на основі теоретико-методологічних засад (доктрин, концепцій, цінностей, принципів, орієнтирів, мети, цілей) через систему організованих, цілеспрямованих, комплексних дій (заходів) та механізмів їх досягнення (засобів, методів, важелів та інструментів впливу) і спрямована на створення сприятливих умов і середовища впливу для забезпечення ядерної та радіаційної безпеки, захисту людини від впливу радіації, через пріоритет заборони виконувати певні види діяльності і здійснення державного нагляду у сфері використання ядерної енергії.

Водночас зауважимо, що об'єктивні та обґрунтовані цілі державного регулювання у сфері використання ядерної енергії, маючи раціональний характер, досягаються їх узгодженістю й адекватністю потребам, інтересам суспільства та держави в цілому. У цьому контексті актуалізується нормативна функція як система правових норм, що визначає цілі, завдання, компетенцію органів влади, їх структуру, регламентує відносини в межах організаційної структури державного регулювання, а також урегулювання суспільних відносин.

Отже, діяльність суб'єкта державного регулювання, яким виступає орган державної влади, що

забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері використання ядерної енергії, регламентується правовим механізмом, що включає такі елементи:

- формування системи ядерної та радіаційної безпеки;
- оцінку стану ядерної та радіаційної безпеки;
- діагностування проблем державного регулювання забезпечення ядерної та радіаційної безпеки;
- визначення пріоритетних сфер на напрямів забезпечення ядерної і радіаційної безпеки;
- розробку і впровадження інструментарію державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки;

– моніторинг дієвості державного регулювання забезпечення ядерної та радіаційної безпеки.

Розробка та правове закріплення норм і правил взаємовідносин суб'єктів державного регулювання у сфері використання ядерної енергії, установлення вимог до форм правового регулювання надає державному регулюванню внутрішньої узгодженості, яка забезпечується своєчасністю їх прийняття і застосування, повнотою та стабільністю. Безпосередній вплив справляється за допомогою інструментів адміністративно-правового характеру, які регламентують діяльність органу виконавчої влади.

Як відомо, основними формами правового регулювання є Конституція України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти органу державного регулювання у сфері використання ядерної енергії, стратегічні плани та цільові комплексні програми.

Водночас зазначимо, що організація державного регулювання у сфері використання ядерної енергії здійснюється різними способами і засобами, а саме: директивно – за допомогою наказів, урядових постанов; нормативно – установлюється законами чи підзаконними актами, що допомагає в тематичному законодавстві упорядкувати всі елементи державного регулювання.

Отже, правовий механізм включає в себе прийняття законодавчих актів, рішень і розпоряджень органу виконавчої влади, які спрямовані на практичну організацію державного регулювання у сфері використання ядерної енергії.

Разом з тим правовий механізм передбачає закріплення єдиних для державного органу принципів, процедур регулювання діяльності, що надає системності та стабільності, певної уніфікованості, стає фактором формування професійної однорідності й стійкого складу корпусу державних службовців.

Оснoву правовoгo мехaнізмy склaдaє юридичнe визнaчeння зaсoбів, інструментів процедури реалізації державної влaди стoсoвнo відносин між державнoю влaдoю тa суб'єктaми діяльнoсті.

Під державним регулюванням у сфері використання ядерної енергії розуміють регулювання безпеки ядерних установок, безпеки уранових об'єктів, безпеки виробництва та використання джерел іонізуючого випромінювання, ядерної захищеності об'єктів використання ядерної енергії.

Політика державного регулювання у сфері безпекового використання ядерної енергії спрямована на формування стратегічного курсу держави у сфері використання ядерної енергії та управління цією сферою на рівні правового регулювання.

На нашу думку, функціональна сфера державного регулювання у сфері використання ядерної енергії виявляється за допомогою процесу цілеспрямованого впливу на об'єкти, не обов'язково підпорядковані відповідному органу виконавчої влaди. Згідно з цим державне регулювання у сфері використання ядерної енергії являє собою динамічний процес впливу держави на об'єкти, що провадять діяльність у сфері використання ядерної енергії та забезпечують технічну підтримку органу виконавчої влaди.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» (1995) державна політика у сфері використання ядерної енергії реалізується через створення оптимальної системи державного регулювання питань ядерної та радіаційної безпеки, тобто регулювання з урахуванням диференційованого підходу до вимог безпеки залежно від потенційної ядерної та радіаційної небезпеки, відповідно до виду діяльності з конкретними установками (джерелами).

У Законі України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» (2010) вперше на законодавчому рівні встановлено пріоритет безпеки людини і навколишнього середовища, права і обов'язки громадян у сфері використання ядерної енергії; урегульовано діяльність, пов'язану з використанням ядерних установок і джерел іонізуючого випромінювання і т. ін. Цей Закон також визначив компетенцію органів влaди і управління у сфері використання ядерної енергії і радіаційної безпеки; закріпив державне регулювання безпеки використання ядерної енергії; визначив правовий статус юридичних і фізичних осіб, які здійснюють діяльність у сфері використання ядерної енергії і радіаційної безпеки; установив вимоги щодо розміщення, будівництва, введення в експлуатацію і зняття з експлуатації

ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, а також особливий режим територій у місцях розташування ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами; урегулював питання відповідальності експлуатуючої організації за ядерну шкоду і встановив відповідальність за порушення законодавства у сфері використання ядерної енергії і радіаційної безпеки.

Зауважимо, що державне регулювання використання ядерної енергії застосовується на принципі оптимізації, який розглядається не просто як дерегуляція, а як знаходження оптимального рівня державного регулювання із урахуванням диференційованого підходу до регулювання різних видів діяльності, з конкретними установками (джерелами) відповідно до їх ядерної та радіаційної небезпеки (Концепція державного; Глоссарий МАГАТЄ).

Зазначений принцип диференційованого підходу було розвинуто в законах України, а саме: у Законі України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» (2010) передбачається, що одним із основних принципів дозвільної діяльності є диференційований підхід до різних видів діяльності та джерел іонізуючого випромінювання з урахуванням потенційної ядерної та радіаційної небезпеки, пов'язаної з ними. Прикладом вищенаведеного може слугувати – звільнення від ліцензування діяльності з використанням джерел іонізаційного випромінювання з мінімальним потенційним рівнем небезпеки та передбачення того, що система фізичного захисту будуватиметься таким чином, щоб рівень фізичного захисту об'єктів системи відповідав потенційним радіаційним наслідкам учинення протиправних дій щодо таких об'єктів, що закріплено в Законі України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання» (2020).

Законом України «Про поводження з радіоактивними відходами» (2021) закріплено основні принципи державної політики у сфері поводження з радіоактивними відходами, зокрема один із найважливіших – пріоритет захисту життя та здоров'я персоналу і населення, навколишнього природного середовища від впливу радіоактивних відходів згідно з державними нормами радіаційної безпеки.

Частиною національного ядерного законодавства стала низка міжнародних актів, до яких приєдналася Україна, зокрема: Конвенція про

фізичний захист ядерного матеріалу, яка покладає відповідальність за створення і функціонування фізичного захисту ядерних матеріалів на органи держави (5 травня 1993 р.); Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, відповідно до ст. 3 цього Договору, кожна із країн-учасниць, яка не володіє ядерною зброєю, зобов'язана укласти угоду з Міжнародним агентством з ядерної енергії (МАГАТЕ) про застосування гарантій про нерозповсюдження ядерних матеріалів (21 вересня 1995 р. підписано Україною, а 17 грудня 1997 р. Верховна Рада України її ратифікувала); Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду, яка встановлює абсолютну відповідальність оператора за ядерну шкоду (Віденська конвенція).

Україна також керується нормами Конвенції про допомогу у разі ядерної аварії або радіаційної аварійної ситуації (Конвенція про допомогу), Конвенції про оперативне сповіщення про ядерні аварії (Конвенція про оперативне), Конвенції про ядерну безпеку (Конвенція про ядерну), Об'єднаної конвенції про безпеку поводження з радіоактивними відходами (Об'єднана конвенція).

Конвенція про оперативне оповіщення про ядерну аварію охоплює питання неконтрольованих викидів радіоактивних речовин з будь-якого джерела, незалежно від його походження чи місця знаходження, якщо вони можуть мати значення з точки зору радіаційної безпеки (Конвенція про оперативне).

Значне місце в системі ядерного законодавства належить різноманітним нормам, правилам і стандартам у сфері використання ядерної енергії, забезпечення ядерної і радіаційної безпеки. Норми і правила з ядерної та радіаційної безпеки ґрунтуються на конкретних положеннях законодавства, тому детальніше регулюють відносини у сфері використання ядерної енергії, встановлюють критерії і вимоги до безпеки об'єктів ядерної енергії та джерел іонізуючого випромінювання; визначають умови та встановлюють технічні вимоги, що регулюють функції, процеси, дії, операції. Процедури під час діяльності у галузі використання ядерної енергії встановлюють як результат діяльності – властивості, характеристики, величини, параметри об'єктів ядерної енергії та джерел іонізуючого випромінювання (ДІВ).

В Україні перебуває в експлуатації 15 енергоблоків чотирьох АЕС, два наукових ядерних реактори. Україна займає 10-те місце у світі за кількістю енергоблоків та 7-ме місце за їх потужністю (13 835 МВт).

Регулювання безпеки поводження з радіоактивними відходами, зняття з експлуатації та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему зосереджено на об'єктах регулювання, а саме:

1. Чорнобильська АЕС; об'єкт «Укриття»; завод із переробки рідких радіоактивних відходів (на Чорнобильській АЕС); промисловий комплекс з поводження з твердими радіоактивними відходами (на Чорнобильській АЕС); пункт захоронення радіоактивних відходів (ПЗРВ) «Буряківка»; пункт захоронення радіоактивних відходів (ПЗРВ) «Підлісний»; пункт захоронення радіоактивних відходів (ПЗРВ) «ІІ черга ЧАЕС»; пункти тимчасової локалізації радіоактивних відходів (ПТЛРВ).

2. Комплекс виробництв «Вектор»: спеціально обладнане приповерхнєве сховище для захоронення твердих радіоактивних відходів (Лот 3); приповерхнєві сховища двох типів: ТРВ-1 (для захоронення РАВ у залізобетонних контейнерах) і ТРВ-2 (для захоронення неупакованих та великогабаритних РАВ); централізоване сховище для довгострокового зберігання відпрацьованих джерел іонізуючого випромінювання; сховище для проміжного зберігання високоактивних радіоактивних відходів після переробки відпрацьованого ядерного палива українських АЕС.

3. Установа з дезактивації металопродукату, виробів із пластмас, кабельної продукції, металевого брухту, вузлів машин та механізмів.

4. Державне спеціалізоване підприємство «Об'єднання «Радон»», яке включає державні спеціалізовані підприємства з поводження з радіоактивними відходами: ДСП «Київський ДМСК», ДСП «Харківський ДМСК», ДСП «Дніпропетровський ДМСК», ДСП «Одеський ДМСК», ДСП «Львівський ДМСК».

Україна має високорозвинену ядерно-енергетичну інфраструктуру, і важливим напрямом у сфері використання ядерної енергії є фізичний захист ядерних установок та радіоактивних матеріалів. Проблеми забезпечення захищеності ядерних установок та радіоактивних матеріалів (відповідність рівня фізичного захисту ядерних установок та радіоактивних матеріалів) в останні роки привертають увагу з боку спільноти та широкого кола експертів. Це зумовлено не тільки збільшенням загроз вчинення диверсії, а й значною активізацією процесу усвідомлення цих загроз на найвищому політичному рівні держави.

У зв'язку з цим пріоритетні завдання державної політики у сфері використання ядерної енергії в частині забезпечення захищеності спрямовані

на виконання Україною міжнародних зобов'язань у частині досягнення основних цілей фізичного захисту: мінімізації ризиків скоєння диверсії, крадіжки або будь-якого іншого неправомірного вилучення радіоактивних матеріалів та зміцнення режиму нерозповсюдження ядерної зброї.

Державному регулюванню підлягають 3 845 суб'єктів діяльності з використання 24 483 ДІВ у різних галузях промисловості, медицині, сільському господарстві, наукових дослідженнях та освіті та 20 виробників ДІВ (нерадіонуклідних джерел іонізуючого випромінювання та блоків для радіонуклідних джерел).

У правовий механізм державного регулювання з ядерної та радіаційної безпеки закладено:

- диференційований підхід у проведенні дозвільних процедур з урахуванням рівня потенційної небезпеки ДІВ та видів діяльності з ними;

- ризик-орієнтовні підходи у здійсненні державного нагляду з урахуванням ступеня ризику діяльності суб'єктів – проводиться перевірка функціонування систем фізичного захисту об'єктів;

- ліцензування: діяльності з виробництва та використання ДІВ; діяльності з переробки уранових руд; діяльності з перевезення радіоактивних матеріалів, дозволи на перевезення радіоактивних матеріалів у разі їх міжнародного перевезення; діяльності з переробки і зберігання РАВ та ліцензування на окремому етапі життєвого циклу сховищ для захоронення РАВ; діяльності експлуатуючої організації на окремому етапі життєвого циклу ядерної установки; діяльності, пов'язаної зі здійсненням персоналом безпосереднього управління реакторною установкою та діяльності посадових осіб експлуатуючої організації, до службових обов'язків яких належить здійснення організаційно-розпорядчих функцій, пов'язаних із забезпеченням ядерної та радіаційної безпеки; видача дозволів на діяльність у санітарно-захисній зоні уранового об'єкта; сертифікатів про затвердження у разі перевезення радіоактивних матеріалів; видачі окремих дозволів на виконання певних видів робіт чи операцій на окремих етапах життєвого циклу ядерної установки;

- державну реєстрацію ДІВ (єдина державна система обліку і контролю джерел іонізуючого випромінювання, що забезпечує облік ДІВ та контроль за їх знаходженням та переміщенням з моменту виробництва чи ввезення на територію України до вивезення або передачі до спеціалізованих підприємств по поводженню з радіоактивними відходами);

- здійснення державного нагляду за дотриманням вимог ядерної та радіаційної безпеки, у тому

числі: інспекційні перевірки систем фізичного захисту, участь у ролі спостерігачів у командно-штабних та тактичних навчаннях з перевірки ефективності об'єктових планів взаємодії в разі вчинення диверсії; участь у міжвідомчих комісіях з охорони об'єктів; контроль за реалізацією заходів Комплексної (зведеної) програми підвищення рівня безпеки енергоблоків АЕС;

- застосування санкцій;

- установлення нормативних вимог та критеріїв безпеки; визначення критеріїв, вимог і умов щодо безпеки етапів ядерної установки на всіх етапах життєвого циклу (вибір майданчика, проектування, будівництво, введення в експлуатацію, експлуатація, зняття з експлуатації), у тому числі для гармонізації національних регулюючих вимог з безпеки АЕС із відповідними референтними рівнями Асоціації ядерних регуляторів Західної Європи (WENRA) з реакторної безпеки;

- проведення державних експертиз ядерної та радіаційної безпеки і фізичного захисту;

- нормативну діяльність, розробку нормативно-правових актів у сфері використання ядерної енергії.

На сьогодні важливим завданням у сфері використання ядерної енергії в Україні є приведення системи радіаційного захисту у відповідність із Директивою Ради 2013/59/ЄВРАТОМ від 5 грудня 2013 р. про встановлення основних норм безпеки для захисту від небезпеки, що виникає від іонізуючої радіації та основних стандартів безпеки МАГАТЕ «Радіаційний захист і безпека радіаційних джерел» (Radiation Protection and Safety of Radiation Sources: International Basic Safety Standards), IAEA, 2014).

Однією з ключових проблем у регулюванні безпеки уранових об'єктів є відсутність сучасної законодавчої та нормативної бази щодо екологічно-безпечного припинення діяльності уранових об'єктів ДП «СхідГЗК» та ліцензування діяльності з видобування уранових руд.

Так, європейський напрям державного регулювання спонукає до необхідності адаптації вітчизняного законодавства до європейських стандартів. Система державного регулювання у сфері використання ядерної енергії розвивається відповідно до рекомендацій європейських співтовариств та позитивних практик провідних держав світу. Європейські інституції активно сприяють міжнародному співробітництву, тим самим допомагаючи Україні вчитися та збагачувати досвід, розробляти спільні підходи до розуміння й вирішення існуючих питань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У процесі дослідження було виявлено, що державне регулювання у сфері використання ядерної енергії спрямовано на захист життя, здоров'я, майна, охорону довкілля, а також на встановлення способів організації чи ведення діяльності, правил ліцензування, місця здійснення діяльності та надання послуг тощо. Інакше кажучи, державне регулювання у сфері використання ядерної енергії передбачає організовані системні дії щодо забезпечення сталого і збалансованого функціонування економічної, екологічної, соціальної підсистем, що мають на меті забезпечення ядерної та радіаційної безпеки населення та навколишнього середовища. Підходи до розуміння сутності державного регулювання визначають способи організації відносин між державою та суб'єктами діяльності, в основі вибору якого лежить специфіка сфери та тих цілей держави, які реалізуються.

Список використаних джерел

- Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. 692 с. (а також інші томи з 8 томів).
- Інструменти та механізми впровадження публічної політики в Україні / Instruments and mechanisms of public policy implementation in Ukraine : навч. посіб. / [С. О. Телешун та ін.] ; за заг. ред. С. О. Телешуна, д-ра політ. наук, проф. ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, кафедра публіч. політики та політ. аналітики. Київ : НАДУ, 2018. 238 с.
- Бакуменко В. Д., Надолішній П. І., Іжа М. М., Арабаджи Г. І. Державне управління: основи теорії, історія і практика : навч. посіб. / [за заг. ред. П. І. Надолішнього, В. Д. Бакуменка]. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009.
- Балюк Г. І. Проблеми формування та становлення ядерного права в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2000. 360 с.
- Балюк Г. І. Концептуально-правові «реформи» в сфері екології в Україні та сучасні виклики. *Екологічне право України*. 2016. № 1–2. С. 80–87.
- Бобро Д. Г. Урахування проектних загроз у розбудові державної системи захисту критичної інфраструктури. *Стратег. пріоритети*. 2017. № 3. С. 42–51.
- Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_006 (дата звернення: 22.05.2020).
- Енциклопедичний словник з державного управління [ред.-упоряд. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка,

Отже, в основі державного регулювання у сфері використання ядерної енергії є процес цілеспрямованого державного впливу, а саме: організуючі, регулюючі та контролюючі дії органу, що забезпечує ядерну та радіаційну безпеку.

Правовий механізм відображає дотримання цілеспрямованості функціонування системи державного регулювання у сфері використання ядерної енергії. Разом з тим система державного регулювання у сфері використання ядерної енергії передбачає наявність науково-методичного, інформаційно-аналітичного забезпечення та отримання результатів діяльності.

Проблемне поле подальших наукових розвідок у сфері використання ядерної енергії може становити розроблення моделі комплексного механізму державного регулювання у зазначеній сфері, конкретизація методів та інструментів, застосування яких впливає на підвищення ефективності діяльності органів публічної влади.

References

- Entsyklopediya derzhavnoho upravlinnya [Encyclopedia of Public Administration] (2011). Vol. 1–8. Kyiv : NADU [in Ukrainian].
- Teleshun, S. O., Pukhkal, O. H. and others. Tools and mechanisms for developing and implementing public policy in Ukraine. Scientific intelligence, [Online]. Retrieved from: https://www.ukrinform.ua/rubricother_news/2713805-instrumenti-ta-mehanizmi-viroblenna-j-vprovadzenna-publicnoi-politiki-v-ukraini.html
- Bakumenko, V. D., Nadolyshniy, P. I. Derzhavne upravlinnya [Public administration], NADU, Odesa [in Ukrainian].
- Baliuk, H. I. Problemy for muvanniata stanovlennia yadernoho prava v Ukraini : dys. ... d-rayuryd. nauk : 12.00.06. Kyiv, 360 [in Ukrainian].
- Baliuk, H. I. (2016). Kontseptualno-pravovi «reformy» v sferiekolohii v Ukraini ta suchasni vyklyky. *Ekolohichne pravo Ukrainy*. № 1–2. P. 80–87 [in Ukrainian].
- Bobro, D. H. Urakhuvannia proektnykh zahroz u rozbudovi derzhavnoi systemy zakhystu krytychnoi infrastruktury. *Stratehichni priorytety*. № 3. P. 42–51 [in Ukrainian].
- Videnska konventsiiia pro tsyvilnu vidpovidalnist za yadernushkodu. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_006 (accessed: 02.03.2021).
- Surmin, Yu. P., Bakumenko, V. D. and Mykhnenko, A. M. Entsyklopedychnyj slovnyk z derzhavnoho upravlinnia [Encyclopedic Dictionary of Public Administration]. NADU, Kyiv. 820 p. [in Ukrainian].
- Yershova, S. I. (2000). Pravo verehuliuвання hospodarskykh zviazkiv (vidnosyn) atomnykh elektrostantsii Ukrainy : Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.04/NAN Ukrainy. In-t ekon.-prav. doslidzh. Donetsk. 19 p. [in Ukrainian].

- В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна]. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
- Єршова С. І. Правове регулювання господарських зв'язків (відносин) атомних електростанцій України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. Донецьк, 2000. 19 с.
- Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.12.1995 № 40/95 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.03.2021).
- Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії : Закон України від 11.02.2010 № 1874-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370-14> (дата звернення: 22.05.2020).
- Про поведження з радіоактивними відходами : Закон України від 01.01.2021 № 39/85, поточна редакція. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.03.2021).
- Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання : Закон України від 19.10.2020 № 2064. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2064-14> (дата звернення: 02.03.2021).
- Конвенція про допомогу у випадку ядерної аварії або радіаційної аварійної ситуації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_027 (дата звернення: 02.03.2021).
- Конвенції про оперативне сповіщення про ядерні аварії. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_026 (дата звернення: 02.03.2021).
- Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_024 (дата звернення: 02.03.2021).
- Конвенції про ядерну безпеку. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_023 (дата звернення: 02.03.2021).
- Концепція державного регулювання безпеки та управління ядерною галуззю в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3871-12> (дата звернення: 02.03.2021).
- Кринична І. П. Пріоритетні напрями вдосконалення державного управління процесами поведження з радіоактивними відходами у Дніпропетровському регіоні. *Право та держ. упр.* 2013. № 2. С. 119–122.
- Кринична І., Чекмарьова Т. Ефективність застосування спеціальних методів державного управління захистом населення в радіаційно небезпечних ситуаціях. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 3. С. 121–130.
- Кубко Є. Б. Державне регулювання і державне управління: співвідношення понять. *Адміністративне право України* : у 2 т. / В. Б. Авер'янов та ін. ; за ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Юрид. думка, 2004. Т. 1: Загальна частина. С. 63–67.
- Лукашов О. Механізми державного регулювання розвитку регіону. *Держ. упр. та місц. самоврядування*. 2017. Вип. 2 (33) С. 74–83.
- Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади : навч. посіб. / за заг. ред. Law of Ukraine «On National Security of Ukraine». Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (accessed: 02.04.2020).
- Zakon Ukrainy «Pro vykorystannia yadernoi enerhii ta radiatsii nubezpeku». Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80> (accessed: 02.03.2021).
- Zakon Ukrainy «Pro dozvilnu diialnist u sferi vykorystannia yadernoi enerhii». Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370-14> (accessed: 02.03.2021).
- Zakon Ukrainy «Pro povodzhennia z radioaktyvnymy vidkhodamy». Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255/95-%D0%B2%D1%80> (accessed: 02.03.2021).
- Zakon Ukrainy «Pro fizychnyi zakhyst yadernykh ustanovok, yadernykh materialiv, radioaktyvnykh vidkhodiv, inshykh dzherel ionizuiuchoho vyprominiuvannia». Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2064-14> (accessed: 02.03.2021).
- Konventsiiia pro dopomohu u vypadku yadernoi avarii abo radiatsiinoi avariinoi sytuatsii. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_027 (accessed: 02.03.2021).
- Konventsii pro operatyvne spovishchennia pro yaderni avarii. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_026 (accessed: 02.03.2021).
- Konventsiiia pro fizychnyi zakhyst yadernoi homaterialu. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_024 (accessed: 02.03.2021).
- Konventsii pro yadernu bezpeku. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_023 (accessed: 02.03.2021).
- Kontseptsiiia derzhavnoho rehuliuвання безпеки та управління ядерною галуззю в Україні. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3871-12> (accessed: 02.03.2021).
- Krynychna, I. P. (2015). Prіorytetni napriamy vdoskonalennia derzhavnoho upravlinnia protsesamy povodzhennia z radioaktyvnymy vidkhodamy u Dnipropetrovskomu rehioni. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*. № 2. P. 119–122.
- Krynychna, I., Chekmarova, T. (2004). Efektyvnist zastovuvannia spetsialnykh metodiv derzhavnoho upravlinnia zakhystom naselennia v radiatsiiononebezpechnykh sytuatsiiah. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*. Vyp. 3. P. 121–130.
- Lukashov, O. (2017). Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання rozvytku rehionu. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*. Vyp. 2 (33). P. 74–83.
- Ny`zhny`k, N. R. and Olujka, V. M. (eds.) (2002). Derzhavne upravlinnia v Ukraini: naukovi, pravovi, kadrovi ta organizacijni zasady` [Public administration in Ukraine: scientific, legal, personnel and organizational principles], Lviv. Nacional`nyi universytet «L`vivs`ka politexnika».
- Amosov, O. Yu. and Galushko, B. P. (2013). Formation of the mechanism of state regulation of the region's fuel and energy complex. *Problemy` ekonomiky*. Vol. 3. P. 21–27.

- Н. Р. Нижник, В. М. Олуйка. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2002. 352 с.
- Амосов О. Ю., Галушко Б. П. Формирование механизма государственного регулирования топливно-энергетического комплекса региона. *Проблеми економіки*. 2013. № 3. С. 21–27.
- Об'єднана конвенція про безпеку поводження з радіоактивними відходами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_335 (дата звернення: 22.05.2020).
- Рудницька Р. М., Сидорчук О. Г., Стельмах О. М. Механізми державного управління: сутність і зміст ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. М. Д. Лесечка, канд. екон. наук, доц. А. О. Чемериса. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. 28 с.
- Плачкова С. Г. Державне регулювання ядерної та радіаційної безпеки в Україні. *Держава і право. Юрид. і політ. науки* : зб. наук. пр. 2003. Вип. 19. С. 270–276.
- Федорчак О. Класифікація механізмів державного управління. *Демократичне врядування* : наук. вісн. 2008. Вип. 1. URL: <http://www.lvivacademy.com/visnik/zmist.html>. Назва з екрана.
- Глоссарий МАГАТЭ по вопросам безопасности. Терминология, используемая в области ядерной безопасности и радиационной защиты. URL: https://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/IAEASafetyGlossary2007/Glossary/SafetyGlossary_2007r.pdf (дата звернення: 22.03.2021).
- Тихомиров Ю. А. Курс административного права и процесса. М., 1998. 376 с.
- Obiednana konventsia pro bezpeku povodzhennia z radioaktyvny myvidkhodamy. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_335 (accessed: 22.05.2020).
- Rudnitska, R. M., Sydorhuk, O. H., Stelmakh, O. M. (2005). Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia: sutnist i zmist ; za nauk. red. M. D. Lesechka, A. O. Chemerysa. Lviv : LRIDU NADU, 2005. 28 p. [in Ukrainian].
- Plachkova, S. H. (2003). Derzhavne rehuliuвання yadernoi ta radiatsiinoi bezpeky v Ukraini. *Derzhava i pravo. Yuryd. i polit. nauky*. 2003. Is. 19. P. 270–276 [in Ukrainian].
- Fedorchak, O. (2008). Klyasyfikatsiia mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia. *Demokratychnе vriaduvannia* : elektron. nauk. fakh. vyd. / Lviv. rehion. in-t derzh. upr. NADU pry Prezydentovu Ukrainy. Lviv, 2008. Vyp. 1. Retrieved from: www.lvivacademy.com/visnik/fail/O_Fedorchak.pdf
- Glossarii MAGATY po voprosam bezopasnosti, Termynologiya, ispolzuvaniya v oblasti yadernoi bezopasnosti y radyatsyonnoi zaschyti. Retrieved from: https://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/IAEASafetyGlossary2007/Glossary/SafetyGlossary_2007r.pdf (accessed: 22.05.2020).
- Tihomirov, Yu. A. Kurs administrativnogo prava i protsesa. M. : Yurinformtsentr, 1998. 376 p. [in Russian].

Горьєва Світлана Володимирівна, аспірантка кафедри публічної політики та політичної аналітики, Національна академія державного управління при Президенті України, 03057, Україна, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 20

Цитування: Горьєва С. В. Правовий механізм державного регулювання у сфері використання ядерної енергії. *Вісн. НАДУ. Серія «Державне управління»*. 2021. № 1 (100). С. 110–118.

Стаття надійшла: 19.02.2021

Схвалено до друку: 01.03.2021

Horieva, Svitlana V., Ph.D student Department of Public Policy and Political Analytics, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 20, Anton Tsedyk St., Kyiv, 03057, Ukraine
E-mail: fotinija@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-3859-0523>

Citation: Horieva, S. V. (2021). Pravovyi mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання u sferi vykorystannia yadernoi enerhii [Legal mechanism of state regulation in the field of nuclear energy use]. *Bulletin of the NAPA. Series «Public Administration»*. Is. 1 (100). P. 110–118 [in Ukrainian].

Article arrived: 19.02.2021

Accepted: 01.03.2021